

GODZSÁK Attila

Sátoraljújhely színházügyének fél évszázada

Adatok az épület, a sajtó és a színházi
kapcsolatok 19–20. századi történetéhez

A 18. századtól vannak adatok vándorszínészek játékaról Zemplénben, de állandó társulatok és állandó előadási helyszínek akkor még nem léteztek.¹ Sátoraljújhelyben már a 19. század első felében rendszeres színelőadásokat tartottak, ezt bizonyítja az 1830 nyaráról megmaradt többféle színlap az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményében, a Borsod Vármegyei Színjátszó Társaság előadásairól. A kiegyezés után országszerte nyíltak az állandó színházak, így a zempléni megyeszékhelyen is egyre nagyobb igény mutatkozott erre.

A sátoraljújhelyi színház építésének története

Egy 1879-es megyei törvényhatósági határozat megfogalmazta: „*a szokott mulatságok és színelőadások számára állandó és díszesebb helyiséget kell építeni*”, hogy az eddig a kaszinó nagyterme, a megyeháza, a csizmadiaszín és az iparos kör termeinél megfelelőbb és méltóbb tér létesülhessen az előadások számára.² Végül 1883-ra épült föl az önálló színházépület az akkori Városház utcában (ma Színház köz) a városháza (ma Kazinczy Ferenc Múzeum) melletti telken,³ 17.000 Ft összköltségen.⁴

A Vasárnapi Újság így írt az átadásról: „*És ily városnak nem volt eddig az ideig oly helye, a hol Tháliát befogadhatta volna, s a legutóbbi időkben közönséges állásokban rögtönzött színpadok nyújtották számunkra a színművészet élvezetét. E visszas és már türelmetlen helyzeten segített a város és nemes kötelességet rótt le ugy saját lakosságának igényei, mint a művészet iránt is.*”⁵ A színházépítés úgy vált lehetővé, hogy szálloda is létesült ugyanazon a telken, és a színházépítésre felvett kölcsönt, a tervek szerint 25 éven át, a két épület együttes bevételeiből kívánták törleszteni.

A színház megnyitóját március 7-én tartották, Blaha Lujza színésznő részvételével. „*A nemzet csalogánya*” a megnyitó előtti napon érkezett a városba. Fáklyás menettel, zenével tisztelegtek a híres vendég előtt és Bajusz József helyi költő mondott köszöntőbeszédet. A művésznő az erkélyéről válaszolva azt felelte, hogy ő nem tud ilyen szép cikornyás szónoklatot tartani, de másnap a dalaival megköszöni az ünneplést. Ezután díszvacsorát adtak, amelyen Fejes István költő üdvözölte a művésznőt a város közönsége nevében. Másnap a Krecsányi Ignác igazgató társulatához csatlakozott Blaha Lujza játékaival avatták fel az új színházat, Szentpéteri Zsigmond *Tündérlak Magyarhonban* c. népszínművével. A jeles eseményre Fejes István *Prolog* címmel verset is írt, amelyet Farkas Bertalan előadásában hallgathatott meg a közönség.⁶

A Vasárnapi Újság tudósítása szerint a színház „*Elég csinos épület, mely a tér szűk voltát és az adott viszonyokat tekintve, becsületére válik Láng Nándor helybeli építészünknek. A belső beren-*

dezés szép és kényelmes. Zártszékek és páholyok vörös kárpitozásúak. Van 120 zártszék, ezek mellett és mögött tágas állóhelyek. Az első emeletet páholyok foglalják el. A második emelet közepén szintén zártszékek vannak. A boltozat festését a téli sietett munka miatt újra kell megcsinálni. A kijárok a tűzrendőri szabályoknak megfelelők. A színpadot magát Galó György, a budapesti népszínház gépésze tervezte és készítette 1600 frtéért. A tizenöt rendbeli díszlet Király József helybeli festő kezéből került, a ki Lehmannál tanulmányozott. A színház, mintegy 570 látogatót fogadhat be. Tehát a város kicsiségét tekintve, bizonyára elegendő tágas.⁷

Mivel a színház épületével kapcsolatban meglehetősen hamar műszaki gondok merültek fel, már a századfordulón megfogalmazódott egy frekventáltabb helyszínre tervezett, s egyben „a város díszéül szolgáló” korszerű teátrum gondolata. A Zemplén így írt róla: „Nem akarok ezúttal szigorú kritikát mondani, hogy a tervező építész mint oldotta meg feladatát. Megmondta arra kritikáját mindenki, kit balsorsa csak egyszer is bevitt abba az épületbe.”⁸ Egy ilyen, az előzetes számítások szerint 300–400 ezer koronából megvalósítható épülethez azonban kellő anyagi fedezet nem állt rendelkezésre, helyette a színház felújítását vették tervbe. 1899-ban Voytha Adolf budapesti műépítész tervezetet nyújtott be az átalakításról 100 ezer koronából kivitelezhető megoldást ajánlván.⁹ Ezt a színiügyi bizottság elfogadta és az átadást 1900 telére tervezték,¹⁰ ami – némi csúszással – 1901 elejére valósult meg. A január 4-én megtartott ünnepélyes megnyitón a *Szigetvári vértanúk* c. drámát, valamint az *Alfons úr* c. színművet mutatták be. A megújult színháznak 138 földszinti ülőhelye, 100 karzati ülő- és állóhelye volt, továbbá a földszinti páholyokban 37, a két emeletin pedig 44 néző fért el. Ez összesen 319 néző befogadását jelentette.¹¹ A felújítás alkalmára – csakúgy, mint az eredeti megnyitóra – ismét költemény született, amelyet ezúttal Bajusz József írt meg.¹²

A Zemplén c. lap az átadást követően igencsak kedvező kritikát fogalmazott meg az új-jáépült, s ezt követően táncteremként is funkcionáló városi színházról, megjegyezve, hogy „Magyarországon alig van Sátoralja-Újbelyhez hasonló kis város, melynek ilyen csinos színháza lenne, s bizonyára egy sincs, melyet oly takarosan és takarékosan építettek volna.” Az újságíró külön kiemelte a színházterem dús aranyozású relief-munkáinak színvonalát.¹³

Hogy a kortársak szemében az új színházépület megítélése korántsem volt ilyen egyöntetű, arra jó példa a fenti véleménnyel szöges ellentétben álló, egy évvel később a *Felsőmagyarországi Hírlap* hasábjain megjelent lesújtó vélemény: „Alig van épület, amit oly alaposan elrontottak volna, mint az újbelyi színházat. Egy csőszkunyhó építését se lenne szabad rábíznai arra, aki ennek a színháznak az átalakítását csinálta.” A lap sorra veszi az épülettel kapcsolatos problémákat – így a lehulló díszítést, a páholyok szerencsétlen elhelyezését – majd sommásan megjegyzi, hogy ennyi pénzért „sokkal szebb új, négyfrontos színházat lehetett volna építeni”.¹⁴

Az 1920-as évek végén ismét fölerősödött egy új és nagyobb színházépület gondolata. A városi színiügyi bizottság – amelynek elnöke ekkor Dókus Gyula ny. alispán, alelnöke Éhlert Gyula gyógyszerész volt – Töry Emil és Pogány Lőrinc műépítészeket bízta meg a tervezési feladatokkal. Az új színház 1.180.000 pengő költségből valósult meg. A vígadót és kaszinót is magában foglaló épület színházterme 654 néző befogadására volt alkalmas. 1928-ig, a Töry Emil és Pogány Móric műépítészek tervei szerint épült új színházépület átadásáig ez az épület funkcionált színházként. Töry Emil időközben meghalt, ezért Pogány egyedül fejezte be az épületet.¹⁵

1929. január 12-én ünnepélyes keretek között, Klebersberg Kuno kultuszminiszter jelenlétében adták át az új színházat. A megnyitón impozáns személyek jelentek meg, köztük több parlamenti képviselő, Bárcziházi Bárczy István helyettes államtitkár, Széll József főispán, Bernáth Aladár alispán, Maria Alice főhercegnő férjével, Waldbott Frigyessel. Az ünnepi estély Beethoven *Egmont nyitányával* kezdődött, amelyet a Kamarazene Egyesület adott elő.

Utána a dalárda a *Magyar Hiszekegyet* énekelte, majd Orbán Kálmán polgármester mondott avatóbeszédet. Beszédében kiemelte, hogy: „Legyen ez a színház Sátoraljaújhely közönsége áldozatkészségének tanúsága. Legyen ez a színház szövétnek, amely átvilágít a trianoni határon túl, amely lelkesíti, buzdítja azokat, akik a cseh szuronyok mögött magyarul gondolkoznak, magyarul éreznek és idesóvárognak Magyarországra felé”. Az avatóbeszéd után Várady Aranka, a Nemzeti Színház örökös tagja, Jókai *Proológját*, Odry Árpád Gyulai Pál *Vén színészét*, a Kamarazene Társaság Mozart *E-dúr quintettjét* adta elő. Várady Aranka és Uray Tivadar Herezegh Ferenc *G-dúr szonáta* című jelenetét mutatták be, majd a Lavotta énekkar Beethoven *Isten dicsősége* című művét énekelte el.¹⁶

A hazafelé tartó vonatúton Karafiáth Jenő államtitkár a *Felsőmagyarországi Hírlap* tudósítójának a következőket nyilatkozta: „Igy, egymás között és nem a közönség előtt való dicséret képpen mondhatom, hogy az újhelyi színház pompásan sikerült. Olyan intim és meleg, hogy az ember rögtön jól érzi magát benne. Ennek a színháznak mintha lelke volna, amely megfogja az embert.”¹⁷

Az átadást követő lelkesedés – miként a korábbi színházépület átadása kapcsán – ezúttal sem volt osztatlan. Már 1934-ben arról írt az *Újhelyi Színházi Újság*, hogy az átadás óta az új színház életveszélyes a díszletépítő munkások számára, s a színészeknek sincsen megfelelő öltözője, csak egy olyan pinceöltöző, amelynek rossz levegője káros az egészségre.¹⁸ A hibák kijavítására utóbb sor került, s az épület – több korszerűsítésen átesve – napjainkig szolgálja Sátoraljaújhely színházi életét.

A sátoraljaújhelyi és a kassai színházkapcsolata, 1900–1920

A két város színházi életének összekapcsolására már a századfordulón kísérletet tettek. Az 1900. évi sátoraljaújhelyi téli színházi szezonra a pályázatot Halasy Béla, a Kassai Színház művezetője nyerte.¹⁹ Egy 1901-ben kelt tervezet szerint pedig a sátoraljaújhelyi színházat Szendrey Mihály (1866–1956) kassai direktornak²⁰ kívánták bérbe adni,²¹ aki a nyár folyamán vendégszerepelt társulatával a városban, hat előadással.²² Szendrey a tervezet szerint Kassán és Újhelyben párhuzamosan tartott volna előadásokat úgy, hogy mikor itt az operett személyzet ad elő operettet, akkor Kassán drámát játszanak a dráma személyzettel és fordítva.

A *Felsőmagyarországi Hírlap* így írt erről: „Mi rendkívül előnyösnek találjuk ezt a tervet minden szempontból. Újhely nem bírja meg egész télen át a folytonos előadásokat, – kevés hozzá a közönsége. De három előadásra hetenkint bizonyára mindig telt ház lenne, [...] mindenképp jobb hat hónapig járni színházba hetenkint háromszor, mint három hónapig minden este. Aztán így kapnánk egy elsőrangú társulatot, amilyenhez egyedül semmiképp se juthatnánk.”²³

Ez a terv ugyan nem valósult meg,²⁴ de fél évvel később, 1902-ben a Kassai Nemzeti Színház új igazgatója, Komjáthy János (1865–?)²⁵ a társulatával május 12-én Újhelyben is játszani kezdett. Előzetesen húsz előadást terveztek,²⁶ ennek megvalósulása után az 1902. év őszi idényében is újra a kassai társulat lépett fel a színházban.²⁷ Novemberben már efféle vágyakat fogalmazott meg a *Felsőmagyarországi Hírlap*: „Lassan felszaporodik majd az előadások száma, s ha Kassa tovább is mostohán bánik ezzel a derék és kitűnő társulattal, egyszer csak azon veszik észre magukat, hogy Komjáthy itt ragadt Újhelyben, s majd innen rándult át Kassára két-három estére.”²⁸

Ez ugyan nem történt meg, de a kassai társulat a továbbiakban is felváltva játszott a két városban. Az 1903-as versenytárgyaláson Komjáthy meg is kapta egy évadra ingyen a bérleti jogot, s a színészek számára 600 korona fizetési segélyt is kiutaltak.²⁹ 1904 első félévében is az ő társulata játszott,³⁰ azonban Komjáthy ősszel a színügyi bizottsághoz fordult, hogy mentse

fel a téli ciklus alól és csak tavasszal tartson újra előadásokat. Indokul a színház állapotát hozta fel, mert szerinte az újhelyi színházban „az egészség kockáztatása nélkül lehetetlen előadásokat tartani”. A színházi igazgatóság ebbe nem egyezett bele, s felszólította a várost a színház renoválására.³¹

Mindezek ellenére a társulat még 1905 nyarán is több előadást tartott Újhelyben a *Felsőmagyarországi Hírlap* tudósításai szerint, ám ezt követően – vélhetően a továbbra sem megfelelő körülmények miatt – a városban Komjáthy társulata többé nem lépett fel, ami a helyi színjátszás visszaesését is eredményezte.

Kassaiak a későbbiekben is megfordultak a sátoraljaujhelyi színházban. 1913-ban és 1914-ben Hornyay Janka a Kassai Nemzeti Színház táncos szubrettje vendégszerepelt itt, több előadásban is.³² 1914-ben az újhelyi társulat elveszítette Nemes Bellát, aki átszereződött Kassára.³³

1916-ban egy háborús estélyen is fellépett vendégszereplő a Kassai Nemzeti Színházból, Simonyi Mária, Móricz Zsigmond későbbi felesége személyében.³⁴ Ugyanezen évben Vida Ilus, a Kassai Nemzeti Színház ünnepelt primadonnája vendégszerepelt.³⁵ 1918. február 26-án az Izraelita Nőegylet a tízes honvédek árváinak alapja javára rendezett estélyt a színházban, amelyen két kassai színész is részt vett, operaáriákat énekeltek.³⁶ A sajtó 1920-ban két kassai színésznő vendégszerepléséről számolt be.³⁷

Színházi lapok és lapkísérletek, 1900–1938

A 20. század első felében öt (a névváltoztatást figyelembe véve hat) színházi lap működött Sátoraljaujhelyben, ám ezek közül csupán egy volt hosszabb életű. Tegyük hozzá, hogy más, akár nagyobb településeken is sokszor csupán egy-egy idény erejéig jelentek meg olyan lapok, amelyeknek a későbbiekben nem lett folytatása.

Az első, rögtön a század elején, 1901-ben indult és szűnt is meg. A *Színházi Lapok* összesen 23 számot ért meg január 23. és február 15. között. Különlegessége, hogy minden nap megjelent. Szerkesztője a „Beppo” nevet használta. A lap közölte a színház műsorát, szereposztással. E mellett a következő rovatokkal rendelkezett: Színházi hírek; Trics-tracs; A mai színdarab szövege; A jövő hét műsora; A szerkesztőség üzenete.³⁸ A lapot a színház épületének felépítésére indított mozgalom támogatására alapították és a működési idejét három hónapra tervezték.³⁹

Időben utána a *Mai Szinlap* volt a következő, amely 39 számig jutott 1910. december 7. és 1911. január 15. között, szintén naponta megjelenve. Ez a lap is közölte a műsort, szereposztással. Rovatai: A mai est; Holnap; A kulisszák mögül.⁴⁰ Alig tekinthető valódi újságnak, hiszen mindössze négy oldalból állt, a borítóján és a hátoldalon voltak a rovatok, hírek, írások; a belseje pedig az aktuális műsort tartalmazta, mint egy plakát, fektetett kétoldalas formátumban. A lapot a „Zemplén” könyvnyomdában nyomtatták.

Az Országos Széchényi Könyvtár kisnyomtatványai között találtam egy eddig ismeretlen (elfeledett) újságot, amely 1918-ban legalább 9 lapszámot élt meg. Erről a kiadványról eddig nem írt egyetlen bibliográfia sem.⁴¹ A lap a *Saujhelyi Színház* címet viselte, a szerkesztője Dr. Hellinger Ignác volt, főmunkatársai Aczél József és Zalán Nándor. 16 oldalon jelent meg. Csak az 1918. május 5-ei, I. évf. 9. számot sikerült fellelnem.

Az 1925-ben indult *Színházi Újság* kilenc számig jutott, január 29. és március 28. között. Ezt követően 1927-ben jelent meg újra, hat lapszámmal, január 17-től február 19-ig. Szerkesztői Rácz Miklós és K. Weis Sándor voltak.⁴² Rovatai: Kulisszák mögül; Eredeti híreink; Heti műsor; A jövő hét műsora; Apró hirdetések; Kritika a kritikáról; Kezit csókolom Nagy-

ságos asszonyom csakhogy ismét találkozunk!; Szerkesztői üzenetek. A városi színtársulat lapja volt, csakúgy, mint társai.⁴³ A színházi idény alatt minden szombaton közreadták. Igényes, 16 oldalas, valódi újság volt, szemben a *Mai Színlappal*, amely csak négy oldalon jelent meg.

1929-ben indult el a már tartósabbnak nevezhető *Újhelyi Színházi Újság*, amely 1929. június 29-től 1936. június 30-ig működött (1932–1933-ban szünetelt) és hetente jelent meg. Rovatai: Színésznők és színészek otthon; Színházi strófák; Szerdától-szerdáig; Esetek, intimítások; Maga csak tudja! Színházi hírek; Olvasó postája; Kis színlap; A mi értékeink; Színházi szikrák; Szerkesztői üzenetek.⁴⁴ Ezután *Színház* néven működött tovább, változatlan terjedelemmel (16 oldal), kiadóval és szerkesztővel (Weinberger Artúr), további 11 lapszámot megélve, 1938-ig.⁴⁵

Jegyzetek

- 1 Hőgye István: Adatok a színjátszás zempléni történetéhez. In: Széphalom 6. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve, Sátoraljaújhely, 1994. 123. o.
- 2 Hőgye István: Százéves a sátoraljaújhelyi színház. = Szülőföldünk, Borsod-Abaúj-Zemplén, 1984. 7. szám, 31. o.
- 3 Kováts Dániel: Sátoraljaújhely helynevei és történeti topográfiája. Kazinczy Ferenc Múzeum, Sátoraljaújhely, 2008. 283. o.
- 4 Vasárnapi Újság, 1883. 10. szám, 153. o.
- 5 Uo.
- 6 Ua. 1883. 10. szám, 151. o. Vö: Hőgye István: Százéves a sátoraljaújhelyi színház, i. m. 32. o.
- 7 Ua. 1883. 10. szám, 153. o.
- 8 Zemplén, 1901. január 2. 2. o. (a dátum feltehetőleg félrenyomott, ugyanis a különszám a január 6-i szám után jelent meg)
- 9 Uo. Vö. még: Felsőmagyarországi Hírlap, 1899. október 7. 3. o.
- 10 Felsőmagyarországi Hírlap, 1899. október 14. 4. o.
- 11 Zemplén, 1901. január 2. 2. o.
- 12 Uo.
- 13 Uo.
- 14 Felsőmagyarországi Hírlap, 1902. május 10. 4. o.
- 15 Pesti Napló, 1929. január 15. 9. o.
- 16 Ua. 1929. január 13. 7. o.
- 17 Felsőmagyarországi Hírlap, 1929. január 14. 4. o.
- 18 Újhelyi Színházi Újság, 1934. 1. szám, 14–15. o.
- 19 Felsőmagyarországi Hírlap, 1900. szeptember 15. 3. o.
- 20 Szendrey 1899 és 1902 között volt színigazgató Kassán.
- 21 Felsőmagyarországi Hírlap, 1901. július 6. 3. o.
- 22 Ua. 1901. június 22. 3. o.
- 23 Ua. 1901. július 8. 3. o.
- 24 Ua. 1901. szeptember 11. 3. o.
- 25 Az OSZK-ban őrzött plakátok tanulsága szerint 1902. június 11-én mint a Debreceni Színház igazgatója szerepelt az újhelyi plakátokon, október 14-én már mint a Kassai Színház igazgatója, ezután pedig Sátoraljaújhely-Eperjes színi kerület igazgatójaként tüntették fel.
- 26 Felsőmagyarországi Hírlap, 1902. április 26. 4. o.
- 27 Ua. 1902. október 10. 4. o.
- 28 Ua. 1902. november 26. 3. o.
- 29 Hőgye István: Adatok a színjátszás zempléni történetéhez, i. m. 134. o.
- 30 Felsőmagyarországi Hírlap, 1904. június 22. 2. o.
- 31 Ua. 1904. október 22. 4. o.
- 32 Ua. 1913. január 22. 3. o.; február 1. 3. o.; 1914. január 14. 3. o.; január 24. 3. o.
- 33 Ua. 1914. január 28. 2. o.
- 34 Felsőmagyarországi Hírlap, 1916. március 21. 2. o.

35 Ua. 1916. június 6. 1. o.

36 Ua. 1918. március 2. 3. o.

37 Ua. 1920. június 2. 3. o.

38 Lakatos Éva: A magyar színházi folyóiratok bibliográfiája (1778–1948). Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest, 1993. 189. o.

39 Fülöp Attila: A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1842–1963. II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc, 1964. 131. o.

40 Lakatos Éva, i. m. 77–78. o.

41 Fülöp Attila, i. m.; Csatlós Istvánné: Abaúj-Torna, Gömör-Kishont és Zemplén megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1918-ig, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 1989.; Lakatos Éva, i. m.

42 Kutatásaim alapján szerepel a lapon még Kapás László neve is 1927-ben, mint főmunkatárs, viszont ebben az évben K. Weis Sándor neve nem.

43 Lakatos Éva, i. m. 396–397. o.

44 Uo. 420–421. o.

45 Uo. 357–358. o.

